

DÜNYA BANKASI POLİTİKALARI

İlhan Öztürk¹

Özet: 1944 yılında Uluslararası Para Sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods anlaşması gereğince kurulmuş olan Dünya Bankası'nın (DB) kuruluş amacı; sayıları çoğalmış bulunan üye ülkelere, harpte yıkılmalara uğramış veya az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması için uzun vadeli (35-50 yıllık) kredi sağlayarak yardım etmek, gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere kanalize ederek dünya genelinde yaşam kalitesini arttırmak ve fakirliği azaltmak amacıyla, gelişme yolundaki ülkelere proje ve program kredileri vermektedir. Ancak kurumun izlediği politikaların yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda çok farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu çalışmada DB kurumları hakkında genel bilgi ve uyguladığı politikalarla ilgili yapılan eleştiriler anlatılacaktır.

Anahtar sözcükler: Dünya Bankası, krediler, yoksulluk

Abstract: The World Bank (WB) was found in accordance with the Bretton Woods agreement in 1944 with the mission of assisting post war reconstruction and alleviating poverty. The WB is an international institution that aims to expand development through the allocation of loans in developing countries with the hope to improve life standards of those involved. However, its success in fulfilling its aim has been challenged. This study will provide you with general information and criticism of the policies which were implemented by the institution.

Key words: World Bank, credits, poverty

1. GİRİŞ

1944 yılında Uluslararası Para Sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods anlaşması gereğince kurulmuş olan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) ve Dünya Bankası (DB), özellikle gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmez finansman kaynağı olmuştur. Şöyle ki, özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler, karşılaşmış oldukları makro ekonomik sorunlardan veya darboğazdan dolayı bu iki kuruma kuruluş yıllarından itibaren başvurmuşlardır. 1944 Bretton Woods Anlaşmaları esnasında kurulan DB ikinci dünya savaşı sonrası ülkelerin yeniden yapılanmalarına ve kalkınmalarına yardımcı olacak kaynakları sağlama misyonunu üstlenmişti. Dünya bankasının kuruluş amacı; sayıları çoğalmış bulunan üye ülkelere, harpte yıkılmalara uğramış veya az gelişmiş

¹ Öğretim Gör., Meslek Yüksekokulu, Çağ Üniversitesi, Mersin.
Email: ilhanozturk@cag.edu.tr

ülkelerin kalkındırılması için uzun vadeli (35-50 yıllık) kredi sağlayarak yardım etmek, gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere kanalize ederek dünya genelinde yaşam kalitesini arttırmak ve fakirliği azaltmak amacıyla, gelişme yolundaki ülkelere proje ve program kredileri vermektedir. Diğer taraftan, aynı anlaşma esnasında kurulmuş olan IMF ise, özellikle ülkelerin ödemeler dengesinde karşılaşmış oldukları açıkları finanse etme misyonunu üstlenmiştir. Bugün itibariyle, bu iki kurum gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından önemini halen korumaktadır.

Kaya (2002) tarafından vurgulandığı gibi, belirli tarihsel koşullar altında yine belirli ihtiyaçların ürünü olarak kurulan DB'nın, günümüzde neredeyse, tüm siyasal, ekonomik ve kamu yönetimine ilişkin tartışmaların odağında yer aldığı gözlenmektedir. Kurum, bazı çevreler tarafından bir uluslararası yardım kurumu gibi algılanmakta, hatta az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları için ihtiyaç duydukları finansmanın tek kaynağı biçiminde de sunulmaktadır. Buna karşılık başka bir anlayış, kurumu faaliyetleriyle tüm dünyanın neo-liberal ideolojinin isteklerine göre yeniden şekillenmesine katkıda bulunan kurumlardan biri olarak tarif etmektedir. Ancak tartışmasız olan şey; kurumun az gelişmiş ülkeler dünyası için çok önemli olduğudur.

DB'nın temel misyonu yoksulluğun yok edilmesi olduğu önceden belirtilmişti. Ancak kurumun izlediği politikaların yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda çok farklı değerlendirmeler bulunmaktadır (Uzun, 2003). Özellikle, yatırımlar için sağlanan yardımlarla yoksulluğun azaltılmadığı, teknoloji açığının kapatılmadığı, eğitim ve beşeri sermaye birikimi için sağlanan kaynakların hem büyüme hem de yoksullukla mücadelede istenilen sonuçları ortaya koyamadığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.

DB çevrelerinde genellikle hızlı nüfus artışı ve hükümetlerin bunu kontrol etmek için yeterince fon ayırmamasını başarısızlığın temel nedeni olarak görme eğilimi bulunmaktadır. Oysa uzun yıllar yoksulluğu azaltma çabalarının neden başarısız kaldığı konusunda çok sayıda çalışma yapmış olan DB iktisatçılarından William Easterly (2001), yüksek nüfus artışının bir efsane olduğunu, esas doğum kontrolünün, ekonomik kalkınmadan geçtiğini belirtmektedir². Burada yoksulluğun önlenmesi açısından iki önemli tespit

² Afrika'daki yoksulluk ve azgelişmişlik gibi birçok problemin kaynağı hızlı nüfus artışına bağlanmaktadır. Afrika'nın dünyanın en yüksek doğum oranlarına sahip bölgesi olduğu ve 1960'tan bu yana nüfusunun iki katına çıktığı doğrudur, ancak nüfus artışı ve kötü sağlık koşullarının yoksulluğun derinleşmesine katkı yaparken, onların aynı zamanda yoksulluğun sebeplerinden çok sonuçları olduğu gerçeği unutulmamalıdır (Kibrige, 1997: 247).

yapılmalıdır (Easterly, 2001): Öncelikle Easterly'in (2001) belirttiği gibi tüm tarihi örneklerde nüfus artışı kalkınmayla birlikte azalmıştır. Bunun dışındaki yöntemlerle, diğer bir ifadeyle gelir ve eğitim imkanlarını geliştirmeden nüfus artışını kontrol çabaları genellikle başarısız kalmaktadır. İkinci önemli nokta, DB'nın gelişmekte olan ülkelere sağladığı yardımlar ve borçların gerçekte yoksullukla mücadeleden çok, borç krizlerini aşım makro ekonomik istikrarı temin etmeye yönelik olduğudur. 1990'lı yıllarda 24 geçiş ekonomisi, Batılı iktisatçıların önerileri doğrultusunda 143 yapısal denge amaçlı borç almıştı. Sonuçta, üretimde büyük kayıplar ortaya çıkmış ve yoksulluk artmıştır. Öyle ki, bu ülkelerde günlük 2 ABD \$'dan daha aşağı gelir düzeyine sahip olanların yüzdesi 1.7'den 20,8'e yükselmiştir (Hillman, 2002:787).

2. DÜNYA BANKASI GRUBU

Daha büyük, daha geniş kapsamlı ve daha karmaşık bir yapıya sahip olan DB birbiriyle yakından bağlantılı beş kalkınma kurumunu kapsayan bir Grup haline gelmiştir. Dünya Bankası denilince ilk akla gelen Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (The International Bank for Reconstruction and Development–**IBRD**) olmakla birlikte, gerçekte bu deyim, Uluslararası Kalkınma Birliği (The International Development Association–**IDA**), Uluslararası Finansman Kurumu (The International Finance Corporation–**IFC**), Çoktarafli Yatırım Garanti Ajansı (The Multilateral Investment Guarantee Agency–**MIGA**) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes–**ICSID**)'nden oluşan 5 ayrı kurumu ifade eder. Bu kurumların bir grupta toplanması,

- Tümünün başkanlığını Dünya Bankası (IBRD) Başkanının üstlenmiş olmasının,
- Yönetim, amaç ve fonksiyonları bakımından DB ile doğrudan ilişkili bulunmasının ve
- Diğer kurumlara üye olabilmek için öncelikle DB'na üye olma zorunluluğunun getirdiği pratik bir sonuçtur. Bir başka deyişle, bütün bu kuruluşlar kaynak ve hesapları bakımından birbirinden bağımsız olmakla birlikte, üyelik, amaçlar ve yönetim ilişkileri açısından DB şemsiyesi altında toplanmışlardır.

2.1. ULUSLARARASI YENİDEN YAPILANDIRMA VE KALKINMA BANKASI (IBRD)

Dünya Bankası'nın kuruluşuna ilişkin düşünceler ilk olarak 1–22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD New Hampshire Eyaletine bağlı Bretton Woods kasabasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansında dile getirildi. Literatürde daha çok Bretton Woods Konferansı olarak bilinen söz konusu toplantı, aralarında SSCB'nin de bulunduğu 44 devleti ya da hükümeti gayri resmi olarak temsil eden uzmanların katılımıyla gerçekleşti. Konferansta, İkinci Dünya Savaşının çeşitli ülkelerde, özellikle Avrupa'da yarattığı ağır tahribatın giderilmesi için ihtiyaç duyulan uzun vadeli finansmanı sağlayacak bir Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile uluslararası ödemelerdeki kısa süreli darboğazları finanse edecek ve kambiyo kurlarının istikrarını sağlayacak bir Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin kurulmasını öngören bir proje hazırlandı. Projenin hükümetlerin onayından geçmesi üzerine 1945 yılı sonunda Dünya Bankası, 1946 yılında ise Uluslararası Para Fonu kuruldu. Söz konusu kuruluşların işlerlik kazanması ise sırasıyla 1946 ve 1947 yıllarını buldu.

Mevcut haliyle DB, Washington'un üçüncü büyük, dünyanın da en fazla ekonomist çalıştıran işvereni konumundadır. Banka'nın merkez dışında 109 ülke temsilciliği bulunmaktadır. 2005 yılı itibariyle 7,000 Washington'da, 3,000'i dışarıda olmak üzere toplam 10,000 kişi DB adına çalışmaktadır (www.worldbank.org [23.10.2005]).

DB Anasözleşmenin 1. maddesi kurumun kuruluş amacına ayrılmıştır. Maddede yer alan hükümlere göre DB'nin kuruluş amacı özetle:

- Üye ülkelerin savaşın oluşturduğu yıkıntıların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına, verimli sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak, gelişme yolundaki ülkelerin kaynaklarının ve verimli imkanlarının geliştirilmesini özendirmek,
- Özel ve yabancı yatırımlara garanti vermek ya da krediye katılımında bulunmak yoluyla desteklemek; özel sermayenin yetersiz olduğu yerlerde kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle destek sağlamak,
- Uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler dengesi istikrarını sürdürebilmek için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek,
- Başka kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenlemek ya da garanti etmek suretiyle daha yararlı ve acil projelerde öncelikli kullanılmasını sağlamak,

- Savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun koşulların sağlanmasına yönelik uluslararası yatırımları yönetmek biçiminde ifade edilmektedir (Eğilmez, 1997)

Görüldüğü gibi, Anasözleşme’de sayılan kuruluş amaçları, 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın onarılması isteğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak bugünkü durum çok farklıdır. Bu farklılaşmayı kurum kendi belgelerinde de dile getirmektedir: Bugünkü durumla kurum, savaş sonrası Avrupa’ya yardım eden kurumdan çok farklıdır. Bütün çalışmalarını yoksulluğun azaltılmasına odaklanacak şekilde biçimlendirmektedir. 1980’li yıllar boyunca Kurum çeşitli yönere çekildi. Bu yılların başlangıcında, DB, makroekonomik konular ve borç erteleme sorunlarıyla yüz yüze iken, 1980 yılların sonunda sosyal sorunlar ve çevre problemleri temel sorunlar sayıldı ve sivil toplum sözcüleri giderek artan bir şekilde DB’ni belli başlı projelerinde kendi politikalarını göz ardı etmekle suçladılar. Kurum bu gün, küresel politika arenasında eskiden hiç olmadığı kadar önemli bir rol oynamaktadır.

Bugün gelinen noktada, DB, belirli bir amaçla kurulmuş herhangi bir uluslararası mali kurum olmanın ötesinde, yoksulluğun azaltılmasından çevre sorunlarına, kamu sektörünün küçültülmesini hedefleyen özelleştirme uygulamalarından uluslararası yatırımların özendirilmesine uzanan bir dizi konu hakkında birinci elden düşünce üreten ve bunların uygulanmasına katkıda bulunan, asıl önemlisi, küresel politikaların oluşturulmasında önemli bir aktör olan kendine özgü bir kurum niteliğindedir. IBRD’nin 2002 mali yılında verdiği krediler 40 ülkede 96 yeni faaliyet için 11.5 milyar ABD \$’dır³. Kümülatif kredileri ise 360 milyar ABD \$’dır ve 184 üyesi bulunmaktadır.

2.2. ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ (IDA)

1960 yılında kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association- IDA) esas itibariyle, üye ülkelerin en yoksul kesiminin kalkınma çabalarında ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamak üzere oluşturulmuş bir kurumdur. Kuruluş amacı, “üye ülkelerden en az gelişmiş düzeyde bulunanlara, verimliliği ve yaşam standartlarını yükseltmek suretiyle kalkınma amaçlarına katkıda bulunacak kredileri, bu ülkelerin ödemeler dengesinde önemli bir yük oluşturmayacak koşullarla sağlamak” biçiminde ifade edilmektedir. Belirtilen kuruluş amacı nedeniyle, IDA’nın

³ Bkz.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708.00.html> (erişim tarihi: 9-01-2006)

sağladığı kredilerin, DB kredilerinden iki farklı özelliği vardır: IDA kredileri, her üye ülkeye değil, kişi başına milli geliri fakirlik çizgisi altında kalan ülkelere verilmektedir. 1999 yılı için, kişi başına milli geliri 885 ABD \$'nın altında bulunan ülkeler bu kategori içinde değerlendirilmektedir. IDA, dünyanın bu en yoksul ülkelere yılda ortalama 6 milyar ABD \$ kredi vermektedir. Söz konusu krediler, 0 faizli ve 10 yılı geri ödemesiz olmak üzere 35-40 yıl vadeye yayılan imtiyazlı kalkınma kredileridir. Bununla birlikte hibe niteliğinde değildir, dolayısıyla geri ödenmesi gerekir. Kredi uygulamasındaki bu iki farkın dışında IDA, yönetim, amaç ve fonksiyonlar bakımından Dünya Bankası ile birlikte hareket eder. Yani, "IBRD ve IDA aynı yönde ilerler".

IDA'ya üye olmak için öncelikle DB'na üye olmak gerekir. IDA'nın 2005 mali yılında (30 Haziran 2005'e kadar) verdiği krediler 64 ülkede 160 yeni faaliyet için 8.7 milyar ABD \$'dır. Kümülatif kredileri ise 135 milyar ABD \$'dır. 165 üyesi vardır. 1960 yılından bu yana IDA, 108 üye ülkeye 161 milyar ABD \$ kredi sağlamıştır. Türkiye IDA'ya 1960 yılında üye olmuştur. Türkiye başlangıçta kendi yatırımlarının finansmanında IDA kredilerinden yararlanırken, zamanla IDA'ya katkıda bulunan ülkeler durumuna gelmiştir ve halen bu konumdadır⁴.

2.3. ULUSLARARASI FİNANSMAN KURUMU (IFC)

DB daha önce de belirtildiği gibi, genel kural olarak kredilerini, kamu kesimi eliyle kullanmaktadır. Krediler ya ülke hükümetine (hükümetin temsilcisi olarak mali ajana) yada mali ajanın garantisi altında bir kamu kurum veya kuruluşuna verilmektedir. 1955 yılında kurulan Uluslararası Finansman Kurumu (International Finance Corporation- IFC) DB'dan farklı olarak, kamu kurum ve kuruluşları yerine, gelişmekte olan ülkelerin özel kesim kuruluşlarına kredi vermektedir. IFC, özel sektör yatırımcılarına verdiği bu krediler için devlet garantisi talep etmemektedir. Ancak, IFC ile üye ülke ilişkileri, yine hükümet adına kamu yetkilileri tarafından yürütülmektedir.

"IFC'nin temel amacı, DB'nın üye ülkelere yönelik faaliyetlerini desteklemek için, üye ülkelerde (özellikle daha az gelişmiş bölgeler) öncelikli olmak üzere, verimli özel kesim kuruluşların büyümesini

⁴ Detaylı bilgi için Bkz.

http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/IDA/0,,contentMDK:20051270~menuPK:83991~pagePK:51236175~piPK:437394~theSitePK:73154_00.html (erişim tarihi: 9-01-2006)

özendirmek yoluyla ekonomik kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmaktır” şeklinde ifade etmektedir.

IFC'nin DB grubu içindeki ağırlığı, içinde bulunduğumuz neo-liberal dalğanın bir yansıması olarak giderek artmaktadır. DB Grubu açık bir şekilde, gelişmekte olan ülkeler için özel sektörün öncülüğünde bir kalkınma modeli önermektedir. Kurumun en önemli önceliklerinden birisi, özel sektörün güçlenmesine yardım etmektir. Çünkü özel sektör, ekonomik büyümenin, gelir ve istihdam artışının ana kaynağıdır. Kurum, özel sektörü, istikrarlı ekonomik politikaları, sağlam kamu maliyesini, şeffaf, dürüst, hesap verebilir ve tutarlı yönetişimi savunarak ve garantiler sağlayarak, cesaretlendirir ve özel sektörün gelişebileceği, hızlı yurt içi yollar, enerji, telekomünikasyon, bilişim teknolojisi, petrol ve gaz, endüstri gibi bir çok sektöre destek verir. Ayrıca kurum, kamu yatırımlarının özelleştirilmesinde, ortak şirketlerde özel sermaye payının yükseltilmesinde, hükümetlere yardım eder, hukuk ve düzenlemeler için tavsiyelerde bulunur. Bugün için gelişmekte olan üye ülkelerin özel sektörünün, en büyük çok taraflı finansman kaynağı olan IFC, bu desteğini ana hatlarıyla;

- Gelişmekte olan üye ülkelerin özel sektör projelerini finanse ederek,
- Gelişmekte olan üye ülkelerin özel şirketlerinin uluslararası finans piyasalarında finansman sağlamasına yardım ederek,
- Özel sektör dünyasına ve hükümetlere öneri ve teknik yardımda bulunarak sağlamaktadır⁵.

IFC'ye üye olabilmek, DB'na üye olma koşuluna bağlıdır. IFC'nin 2002 mali yılı taahhütleri 75 ülkede 204 şirkete ayrılan 3 milyar ABD \$'dır (sendikasyon kredileri dahil; bu tutarın 2.7 milyar ABD \$'ı kendi hesabındadır). 178 üyesi vardır. Türkiye ise IFC'ye 1956 yılında üye olmuştur (Kaya, 2002).

2.4. ÇOK TARAFLI YATIRIM GARANTİ AJANSI (MIGA)

1985 yılında Kuruluş Anlaşmasını imzalayan ve 1988 yılında çalışmalarına başlayan Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency- MIGA) gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarını, ticari olmayan risklere karşı, garanti altına alarak korumak üzere kurulmuştur.

MIGA'nın temel amacı, üye ülkeler arasında yatırım fonlarının verimlilik amacı doğrultusunda özellikle gelişme yolundaki ülkelere doğru akımını özendirmek ve bu çerçevede DB ve IFC'nin çabalarına tamamlayıcı

⁵ Bkz. <http://www.ifc.org/about> (erişim tarihi: 9-01-2006)

yönde katkıda bulunmaktır. Bu özendirme faaliyetini gerçekleştirebilmek için MIGA, üye ülkelerin gelişme yolundaki üye ülkelere yatırım yapacak yatırımcılarına ticari olmayan risklere karşı garanti vermekte ve çeşitli danışmanlık hizmetleri sunmak şeklinde işlevleri yerine getirmektedir.

Bir diğer önemli amacı da, kendine pazar arayan uluslararası sermayeye sigorta sağlayarak, olası risklerden korumaktır. MIGA sayesinde yabancı sermaye, herhangi bir risk almadan, o ülkenin sermaye payı ve ödediği primlerle karşılanan garanti olanağına kavuşmaktadır. DB'na üye olan her ülke MIGA'ya üye olabilir. MIGA'nın 167 üyesi vardır. Türkiye MIGA'ya 1988 yılında üye olmuştur⁶.

2.5. ULUSLARARASI YATIRIM ANLAŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜM MERKEZİ (ICSID)

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes ICSID), 1966 yılında kendisine üye bir ülke ile bir başka üye ülkenin kişi ve kurumu arasında ortaya çıkabilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözüm yeri olarak tasarlanarak kurulmuştur.

ICSID'in, amacı; "ICSID'e üye olan ülkeler ile diğer üye ülkelerin kuruluşları arasında ortaya çıkacak yatırım anlaşmazlıklarının ve uzlaşmazlıklarının çözümü için gerekli uzlaşma ortamını yaratmaktır"⁷. Bu şekilde uluslararası yatırım imkânlarının artırılacağı hesaplanmaktadır. Genellikle ev sahibi ülke ile yabancı yatırımcılar arasında ortaya çıkan herhangi bir uyuşmazlıkta mahkemeye başvurarak yargı kararı almak, yerel hukukun ulusal çıkarları gözetmesi nedeniyle yabancı yatırımcılar tarafından tercih edilmemektedir. Bu nedenle, bir hakeme başvurarak ortak bir kesin hakem kararı alıp ona uymak veya bir uzlaştırıcı mercii önünde uzlaşma yolunu denemek, yabancı yatırımcılara daha uygun gelmektedir. ICSID, yabancı yatırımcıların bu isteğine yanıt vermektedir. ICSID bünyesinde, üstlendiği bu görevi yerine getirmek üzere "Uzlaşmazlık Paneli" ile "Tahkim Paneli" adı altında kurulmuş iki ayrı birim vardır.

ICSID'in sermayesi veya borçlanma benzeri gelir kaynağı yoktur. Tüm geliri kendisine ulaşan uzlaşma ve tahkim istekleri karşılığında ilgili taraflardan aldığı ücretlerden oluşmaktadır. ICSID üyeliği DB'na üye olma şartı aranmadan tüm ülkelere açıktır. ICSID'nin 2002 mali yılında

⁶ detaylı bilgi için Bkz. <http://www.miga.org/sitelevel2/level2.cfm?id=1069>

⁷ Bkz. <http://www.worldbank.org/icsid/about/about.htm>

kaydedilen dava sayısı 16'dır. 143 üyesi vardır⁸. Türkiye bu Kuruma 1989 yılında üye olmuştur.

2.6. ÜYELİK VE ÜYE ÜLKELERLE İLİŞKİLER

Anasözleşme gereğince DB üyeliği, IMF üyesi olan her ülkeye açıktır. Başka bir deyişle DB'na üye olmak isteyen ülkenin öncelikle IMF'ye üye olması şarttır (World Bank, Article II)⁹. 2006 yılı itibarıyla DB'na üye ülke sayısı 184'e ulaşmış bulunmaktadır¹⁰. Türkiye ise kuruma 1947 yılında üye olmuştur. DB, üye ülkelerle ilişkisini kamu kesimi üzerinden kurar. Bunun iki temel nedeni vardır; birincisi, Anasözleşme gereğince, Kurum, sadece üye ülke hükümetine veya hükümet garantisi altında bir kamu kurumuna borç verebilir. İkincisi ise, kurumun çalışmalarını yürütmek için ihtiyaç duyduğu bilgilerin çoğu, kamu kesiminin elinde bulunmaktadır. Anasözleşme'nin III/2'inci maddesi uyarınca, üye ülkeler de, kurum ile ilişkisini, "mali ajan" tayin ettiği Hazine, Merkez Bankası veya benzeri mali yönetimin üst düzey kurumlarından biri ile yürütmek zorundadır. Ayrıca üye ülkeler, merkez bankasını veya bu görevi yürüten başka bir kurumunu, kendi parası cinsinden olan sermaye yükümlülüğünü muhafaza etmek için "muhafaza kurumu" olarak tayin etmek ve bunu kuruma bildirmekle yükümlüdür.

DB'na üye olan ülkelerin "üye olma amaçları" gelişmişlik düzeylerine göre değişmektedir. Az gelişmiş ülkeler, kurumdan kalkınmaları için ihtiyaç duydukları finansmanın ve diğer türden desteklerin sağlanmasını beklerken, gelişmiş ülkeler, hem DB yönetiminde sahip oldukları oy güçleri aracılığıyla dünya politikasında etkili olmayı hem de kurumun finansmanını sağladığı yatırım projelerinin uygulanmasında kendi şirketlerinin iş almasını temin etmeyi hedeflemektedir (Bkz. Kaya, 2002).

⁸ Bkz. <http://www.worldbank.org/icsid/constate/c-states-en.htm> (erişim tarihi: 9-01-2006)

⁹ Bkz. (erişim tarihi: 9-01-2006)

[tp://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/BODEXT/0,,contentMDK:50004946~menuPK:64020025~pagePK:64020054~piPK:64020408~theSitePK:278036,00.html](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/BODEXT/0,,contentMDK:50004946~menuPK:64020025~pagePK:64020054~piPK:64020408~theSitePK:278036,00.html)

¹⁰ Bkz. (erişim tarihi: 9-01-2006)

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20103870~menuPK:1697011~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html>

2.7. SERMAYE PAYI VE OY GÜCÜ

2005 Yılı Yıllık Raporuna göre DB'nin toplam sermayesi 30.06.2005 tarihi itibarıyla 222.008 milyar ABD \$'dır (World Bank Annual Report, 2005: 48-9).

DB'na üye her ülkenin belirli bir sermaye payı vardır. Bu pay, kurumun her üye ülke için, o ülkenin IMF içindeki kotasını esas alarak hazırladığı minimum sabit pay ile o ülkenin gönüllü olarak koyduğu değişken sermayenin toplamından oluşmaktadır. Anasözleşme'nin 11/5-7 maddesi gereğince üye ülkelerin sermaye payları iki bölüme ayrılmıştır. Payın % 20'lik bölümü altın veya ABD Doları cinsinden peşin ödenir veya kurumun faaliyetleri için ihtiyaç duyulduğunda ödenmek üzere "Muhafaza Kurumu"nda hazır tutulur. Payın geri kalan % 80'inin tamamının veya bir bölümünün ise, kurumun üye ülkelere açacağı krediler veya vereceği garantilerle ilgili faaliyetlerinde özel durumların ortaya çıkması halinde ödenmesi gerekir. DB'nin sermaye artırımını zorunlu bir zamana bağlı kalmaksızın Yönetim Kurulu'nun 3/4 oy gücü ile vereceği karara bağlıdır. Üye ülkeler sermaye artırımlarında minimum payı korumak kaydı ile ek pay almak istemeyebilirler.

Tablo 1. Dünya Bankası'nda En Yüksek Sermaye Payına Sahip 10 Ülkenin Oy Güçleri ve Türkiye'nin Durumu (30.06.2005)

Üye Ülke	Sermaye payı (milyon \$)	Toplam sermaye içindeki payı (%)	Oy Sayısı	Toplam oy içindeki payı (%)
ABD	31,964	16,85	265,219	16,39
Japonya	15,320	8,08	127,250	7,86
Almanya	8,733	4,60	72,649	4,49
Fransa	8,371	4,41	69,647	4,30
İngiltere	8,371	4,41	69,647	4,30
Çin	5,404	2,85	45,049	2,78
İtalya	5,403	2,85	45,045	2,78
Hindistan	5,403	2,85	45,045	2,78
Kanada	5,403	2,85	45,045	2,78
Suudi Arabistan	5,403	2,85	45,045	2,78
Rusya federasyonu	5,403	2,85	45,045	2,78
Hollanda	4,282	2,26	35,753	2,21
Belçika	3,496	1,84	29,233	1,81
Türkiye	1,004	0,53	8,578	0,53

Kaynak : World Bank, "Annual Report 2005", Washington DC, 2005 s: 57-60.

DB mevzuatına göre, bir ülkenin sermaye payının yüksekliği, o ülkeye daha fazla kredi kullanma hakkını vermez. Bununla birlikte, kurumun karar ve uygulamalarında etkili olmasına imkan veren oy gücünün artmasını sağlar. Başka bir deyişle oy gücü, üye ülkelerin, kurumun karar ve uygulamalarını etkileyebilmeleri için ellerindeki temel araçtır. Bu durum, gelişmiş ülkeleri yüksek sermaye payları ile kuruma üye olmaya teşvik etmektedir.

Üye ülkelerin oy güçleri, DB’da sahip oldukları sabit ve değişken oy sayılarının toplamının DB toplam oy sayısına oranlanması ile bulunur. Ancak sermaye payının ifadesinde kullanılan ABD \$’ı değeri ile oy gücünün belirlenmesinde kullanılan ABD \$ değeri aynı değildir. Bu farklılık, burada ayrıntılı olarak anlatılmasına gerek bulunmayan ve altın standardı sisteminden vazgeçilmesi üzerine Özel Çekme Hakkı (SDR) olarak adlandırılan döviz sepeti biriminin 1 Temmuz 1974 tarihinde, ABD \$’ı karşısındaki değerinin (1 SDR=1.20635 ABD \$) hesaplamada esas alınmaya devam edilmesinin getirdiği bir sonuçtur.

Basit olarak, Üye ülkenin DB’daki Toplam Oy gücü, Üye ülkenin Sabit Oy Sayısı + Değişken Oy Sayısı / DB Toplam Oy Sayısı formülü ile hesaplanmaktadır.

Tablo 1’ye göre, DB’nın en büyük hissedarı olan ABD, toplam oy gücünün %16,39’unu elinde tutarken, Türkiye % 0.53 oy gücü ile yetinmek durumundadır.

DB’nın 30 Haziran 2005 itibariyle üye ülkelerden toplam alacağı borç yaklaşık 104 milyar ABD \$’dır. Tablo 2, DB’na en fazla borcu olan bazı ülkeleri göstermektedir.

Tablo 2. DB’na en Çok Borcu Olan Bazı Ülkeler (30 Haziran 2005 itibariyle, Milyon ABD \$)

Borçlu Ülke	Borç Miktarı
Çin	11,030
Meksika	9,070
Endonezya	8,386
Brezilya	8,056
Arjantin	7,195
Türkiye	6,022
Rusya Federasyonu	5,330
Hindistan	4,993

Kaynak: The World Bank Annual Report 2005, s.54-55.

2.8. ÖRGÜT YAPISI VE YÖNETİMİ

DB, Yönetim Kurulu, Yürütme Kurulu, Başkan ve diğer yönetim birimlerinden oluşan organlar tarafından yönetilmektedir. Bu organlar daha önce de belirtildiği gibi IBRD'nin yanı sıra DB Grubu içinde yer alan diğer kurumların da yönetiminden sorumludur. Bu organların dışında, Kalkınma Komitesi de örgüt yapısı içinde yer alan önemli bir birimdir.

2.8.1. Yönetim Kurulu (Board of Governors)

DB Yönetim Kurulu her üye ülkenin atadığı bir yönetici ile bir yönetici vekilinden oluşan bir kuruldur. Kuruma üye ülke sayısına bağlı olarak halen 184 Yöneticiden oluşan Kurul, kurumun temel karar organıdır. Yöneticilerin belirlenmiş bir atanma süresi yoktur. Üye ülke istediği zaman yöneticisini ve / veya vekilini değiştirebilir.

Yöneticiler genellikle üye ülkenin Maliye ve Planlama Bakanı gibi mali yönetimin en üst düzeyinde bulunanlar arasından seçilir. Türkiye Kurul'da Hazine Müsteşarı tarafından temsil edilmektedir. Kurul kendi içinden bir Yönetici, Yönetim Kurulu Başkanlığına seçer.

DB Yönetim Kurulu, yılda bir kez genellikle sonbaharda IMF Yöneticiler Kurulu ile birlikte ortak genel kurul toplantısını gerçekleştirir. Bu olağan toplantı dışında Anasözleşme'de belirlenmiş olan durumlarda olağanüstü toplantı yapılması da mümkündür. Kurul, Anasözleşme'de belirlenen haller dışında, kararlarını oy toplamının 2/3 ile alır (Uysal, 2004).

2.8.2. Yürütme Kurulu (Board of Executive Directors)

Yürütme Kurulu, DB'nin yönetiminden sorumlu Kurul'dur. Yöneticiler Kurulu'nda yer alan Bakanlar, genellikle yılda bir kez toplanabildiğinden, yetkilerinin bir kısmını bu Kurul'a devretmiştir. Yürütme Kurulu, Anasözleşme'de öngörülen görev ve yetkilerinin yanı sıra Yönetim Kurulu tarafından devredilen bu görevleri de yerine getirmek ve yetkilerini kullanmakla yükümlüdür. Yürütme Kurulu 24 kişiden oluşur. Kurul'da DB'da en fazla sermayeye sahip ve dolayısıyla en büyük ortaklar olan, ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere'nin kendilerinin atadıkları birer atanmış icra direktörü vardır. Ayrıca Suudi Arabistan, Çin ve Rusya'nın birer seçilmiş icra direktörü ile Kurul'da temsil edilmesi uygun bulunmuştur. Kalan ülkelerin oluşturduğu 16 adet ülke grubunu temsil etmek üzere seçilen 16 seçilmiş icra direktörü ile Kurul üyeleri tamamlanır (Uysal, 2004).

Yürütme Kurulu'nun mevcut yapısına göre, ortalama 11 ülkeden oluşan bütün bir uluslar bloku, bir seçilmiş icra direktörünü paylaşırken, yukarıda sayılan gelişmiş ülkeler, tek başlarına, kendi atadıkları bir icra direktörü ile Kurul'da temsil edilme şansına sahip olabilmektedir. Bu durum, aynı ülkelerin yüksek sermaye paylarına bağlı olarak göreceli yüksek

oy güçleri ile birlikte göz önüne alındığında, gelişmiş ülkelerin DB'nın karar ve uygulamalarında ne denli etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ülke grubunda; Avusturya, Belarus, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Lüksemburg, Slovakya, Slovenya ve Kazakistan'dan oluşan 10 ülke yer almaktadır (www.worldbank.org). Direktörler iki yıllık bir süre için atanır veya seçilirler. Kurul'a DB Başkanı başkanlık eder. Kurul kararlarını ancak toplam oy gücünün en az yarısından bir fazla oy gücüyle alabilir.

2.8.3. Dünya Bankası Başkanı

DB Başkanı Yürütme Kurulu tarafından atanır. Başkanlığa atanacak kişinin yönetici, icra direktörü veya bunların vekili olmaması gerekir. DB Başkanı geleneksel olarak kurumun en büyük hissedar ülkesi olan ABD vatandaşları arasında seçilir. Başkanlar, 5 yıllık süre için ve tekrar seçilebilme şansı ile göreve getirilir. Başkan Yürütme Kurulunun toplantılarına başkanlık eder, kararların oylanmasında, ancak eşitlik halinde oy kullanma hakkı vardır. Başkan, DB'nın yönetiminden genel olarak sorumludur ve kurum personelinin en üst amiri durumundadır. Başkana çalışmalarında yardımcı olmak üzere 3 kıdemli Başkan Yardımcısı ve yardımcılarına bağlı daha kıdemsiz yardımcılar görev yapar.

2.9. DEPARTMANLAR

Daha önce belirtildiği gibi DB'nın 7,000'i Washington'da Genel Merkez çalışanı olmak üzere 10,000 personeli bulunmaktadır. Bu personel, her icra direktörünün ofisinde görevli danışmanlar, teknik asistanlar ve yardımcı personelin yanı sıra, ülke temsilciliklerinde görev yapan personel ile yönetim, hukuk ve teknik departmanlarda görevli farklı niteliklere sahip çalışanlardan oluşmaktadır.

2.9.1. Teknik Departmanlar:

Teknik departmanların temel çalışma alanını geliştirmekte olan üye ülkeler teşkil etmektedir. Bankanın, bir ülkeye kredi açması söz konusu olduğu durumlarda, krediye ilişkin inceleme ve değerlendirmeler üye ülkenin içinde yer aldığı teknik departmanda görevli uzmanlar tarafından gerçekleştirilir. Teknik Departmanlar 6 Bölge Ofisi halinde düzenlenmiştir:

- **Afrika Bölgesi Ofisi** (Merkezi Batı Afrika, Doğu Afrika, Güney ve Orta Afrika, Hint Okyanusu, Batı Afrika, Sahel Ülkeleri, Güney Afrika bölümlerini kapsayan departmanlar)
- **Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi** (Bu bölgedeki ülkeleri kapsayan 3 adet departman)
- **Güney Asya Bölgesi Ofisi** (Bu bölgedeki ülkeleri kapsayan 3 departman)

- **Avrupa ve Merkezi Asya Bölgesi Ofisi** (Avrupa ile Rusya ve diğer eski Doğu Bloku ülkelerini kapsayan 4 departman)
- **Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Ofisi** (Ortadoğu ve Afrika'nın kuzeyinde Akdeniz'e sahili olan ülkeleri kapsayan 2 departman)
- **Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi Ofisi** (Güney Amerika Kıtası ile Karayipler'deki ülkeleri kapsayan 4 departman).

Türkiye, Avrupa ve Merkezi Asya Bölgesi Ofisinin 2 numaralı departmanı çalışanlarının görev alanında bulunmaktadır.

2.9.2. Yönetim ve Hukuk Departmanları

Bu departmanlarda çalışan uzmanlar DB'nın yönetimine ve hukuki sorunlarına ilişkin çalışmaların yanı sıra üye ülkelere verilecek kredilerin hukuki durumu yada Banka'nın uygulayacağı faiz, vade vb. hususların tespitine dair çalışmaları yapar.

2.9.3. Kalkınma Komitesi

Komitenin resmi ve tam adı “Gelişme Yolundaki Ülkelere Kaynak Transferi Hakkında DB ve IMF Yönetim Kurullarının Ortak Komitesi”dir. Komite 1974 yılında kurulmuştur ve 24 üyeden oluşmaktadır. Komite üyeleri, üye ülkelerin DB ve IMF Yürütme Kurulu'nda tek başına veya gruplar halinde temsil edilme modeline uygun olarak atadıkları maliye bakanı düzeyindeki kişilerdir. Komite DB ve IMF Yürütme Kurulu ile yakın işbirliği içinde çalışır. Temel görevi az gelişmiş ülkelere kaynak aktarımını ve bu kaynakların kullanımını izleyerek adı geçen kurullara rapor vermek ve önerilerde bulunmaktır. Komite, biri DB ve IMF Yöneticiler Ortak Genel Kurul Toplantısı sırasında yapılmak üzere yılda iki kez toplanır.

2.10. FİNANSMAN KAYNAKLARI

DB çeşitli dokümanlarında, kalkınmanın finansmanını sağlayan bir kurum olmasının yanı sıra güçlü bir mali kurum olduğunu belirtmektedir. DB'nın bu ikili fonksiyonu sağlam finansman kaynaklarına sahip olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle aşağıda da belirtilen finansman kaynaklarını tehlikeye atacak uygulamalara karşı tedbirler geliştirilmiştir. Örneğin, “bir ülke devalüasyon yaparsa, bu ülke sermayeye katılma payında meydana gelen düşme ile geri ödeyeceği borçlarda meydana gelen azalma dolayısıyla ortaya çıkan kayıpları, kendi milli parası ile karşılamak zorundadır” (Karlık, 1998). DB'nın çok çeşitli finansman kaynakları bulunmakla birlikte en önemlilerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

2.10.1. Sermaye

DB'nın başta gelen finansman kaynaklarından birisi sermayesidir ve daha öncede belirtildiği gibi 30.06.2005 tarihi itibarıyla 222,008 milyar ABD \$'ına ulaşmış bulunmaktadır (World Bank, 2005). Kurumun

sermayesinin miktarı önemlidir, çünkü kendi mevzuatına göre DB sermayesinin, rezervlerinin ve gelir fazlalarının toplamı, aynı zamanda açacağı kredilerin sınırını da işaret etmektedir. Bununla birlikte DB, kredi verirken çoğu kez sermaye kaynağına başvurmaz. Bu sonucu, üye ülkelere taahhüt ettikleri sermaye paylarının ödenmesinde tanınan esneklikten de çıkarmak mümkündür. Üye ülkelerin taahhüt ettikleri sermaye payının %5'inden daha azı ödenmiş durumdadır. DB'nin vereceği krediler için temel finansman kaynağı, mali piyasalardan yaptığı borçlanmalardır.

2.10.2. Borçlanma

“DB en üst düzeyde kredi değerliliğine (rating) sahip bir kurumdur” (Eğilmez, 1997). AAA kredi değerliliği notu ile kurumun, bütün finans piyasalarından kolaylıkla ve çok ucuz maliyetle borçlanabilme şansı bulunmaktadır. Banka'nın da bu imkanı iyi kullandığı borçlanma kaynaklarını mümkün olan en üst düzeyde çeşitlendirdiği bilinmektedir. Halen bir yılda üye ülkelere kullandığı kredilerin %75'nin finansmanını, borçlanma yoluyla karşılamaktadır. Finansman teminine ilişkin işlemler sırasında kurum, tek başına davranabildiği gibi, çeşitli ülkelerin hükümetleriyle veya onların merkez bankalarıyla da işbirliği yapabilmektedir. Para ve faiz swap'ları kurumun sık başvurduğu, maliyet düşürme araçlarından birisidir. Kurum, piyasalardan bu şekilde borçlanarak temin ettiği finansmanı, piyasa rayicine uygun bir faizle az gelişmiş ülkelere kredi olarak kullanmaktadır.

DB'nin mali piyasalardan borçlanma ve bunları az gelişmiş ülkelere kredi olarak verme sisteminin ortaya koyduğu tablo şudur; söz konusu ülkeler, dünya üzerinde inanılmaz bir hızla hareket ettiği belirtilen mali sermayeye kendi imkanları ile ulaşamamaktadır. Kalkınma için ihtiyaç duyulan dış finansmanın sağlanması, DB'nin mali piyasalardan borçlanmak suretiyle temin ettiği finansmanı kredi olarak vermesiyle yada Banka'nın kredi vererek güvenini ortaya koymasının, diğer kreditorleri harekete geçirmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu durumun söz konusu ülkeler açısından zaten olumsuz olan şartları daha da ağırlaştırdığı ve kurum karşısındaki hareket yeteneğini ne kadar sınırladığı da ortadadır (Bkz. Kaya, 2002).

2.10.3. Diğer Gelirler

DB'nin kullandığı kredilere piyasa rayici üzerinden faiz uyguladığı daha önce belirtilmişti. Söz konusu faiz gelirleri kurumun önemli bir finansman kaynağı durumundadır. Dahası, kurum tahsis ettiği, fakat borçlusu tarafından henüz kullanılmayan kredilere de “Taahhüt Komisyonu” adı altında, %0,75 oranında faiz uygulamaktadır. Ayrıca Banka'nın elde ettiği karlar, mevzuatı gereğince sermaye payı sahibi ülkelere

dağıtılmadığından, bu karlar da finansman kaynağına eklenmektedir. Son olarak, kurumun elindeki kaynakları çeşitli hisse senedi bono ve tahvil piyasalarında değerlendirmek suretiyle gelir elde ettiğinin belirtilmesi gerekir.

2.11. DB KREDİ ANLAŞMALARI

Kalkınma hedefi sınırsız ve kapsayıcıdır. Bunun anlamı ise, kalkınma sürecinin ilgilendirdiği herkesin –hükümetler, banka benzeri kurumlar, sivil toplum ve özel sektör– ihtiyaçlarının tespitinde ve programların uygulanmasında yakın işbirliği içinde çalışması gerektiğidir. DB'nin kalkınma tarifi, herhangi bir yatırım projesini finanse etme misyonunun ötesine geçmekte, ekonomik, sosyal ve toplumsal yapının tümünün dönüştürülmesini esas alan programların uygulamaya konulmasını hedef almaktadır. Bu nedenle DB, başlangıçta sadece gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunacak yatırım projelerine kredi sağlarken, giderek, toplumsal yapıları öngörülen kalkınma modeli çerçevesinde topyekün değiştirecek programlara ilgi duymaya başlamıştır. Bu misyon değişikliği, uygulamada kurumun geleneksel proje kredisi anlaşmalarının yanı sıra özellikle 1980 yılından bu yana, az gelişmiş ülke hükümetleriyle “Yapısal Uyarlanma Kredisi Anlaşmaları” ile daha dar kapsamlı “Sektörel Uyarlanma Kredisi Anlaşmaları”nı imzalamaya başlamasıyla sonuçlanmıştır (Kaya, 2002). Yakın tarihe gelindiğinde ise uyarlanma kredi anlaşmalarının esnek biçimler kazanmak suretiyle daha da çeşitlendiğini görmekteyiz. Bu nedenle kredi anlaşmalarının ana hatlarıyla sınıflandırılması ve özellikleri hakkında bilgi verilmesi, DB faaliyetlerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.11.1. Proje Kredisi Anlaşmaları

DB'nin kuruluşundan bu yana geleneksel olarak, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yardım edecek projelerin finansmanı için sağladığı krediler, bu kategori içinde değerlendirilmektedir. Banka'nın temel görevi, dikkatli seçilmiş ve hazırlanmış, usulüne uygun şekilde onaylanmış, uygulaması yakından izlenmiş ve sistematik bir şekilde değerlendirilmiş belirli projelere kredi sağlamaktır. Kapılarını açtığı 1946 yılından bu yana DB, 1961 yılında faaliyete başlayan Uluslararası Kalkınma Kurumu (İDA)'nın kredileri dahil olmak üzere, toplam miktarı 92 milyar ABD \$'ını aşan 3,094 kalkınma projesini kredilendirdi. Bunun %90'ını aşan çok önemli bir bölümü, okullar, tarım ürünlerinin üretim programları, hidroelektrik santral ve barajları, yol yapımı ve tohum üretimi gibi özellikli projeler için kullanılmıştır (Baum, 1996). Projelerin kredilendirilmesindeki bu yoğunluk, kurumun fonlarını, borç alan ülkenin ekonomisinin gelişmesine

katkıda bulunacak, sağlam ve üretken projeler için kullandırmaya çabalamak kadar, o ülkenin krediyi geri ödeme kapasitesini göz önünde bulundurmaya da sevk etmiştir. DB hem bir kalkınma kurumu hem de aynı zamanda bir mali kurumdur. Bu nedenle kredilendireceği her proje, kurumun her iki niteliği açısından tatmin edici olmalıdır. Buna göre, proje kredilerinin ekonomik kalkınmayı hedefleyen krediler olması dolayısıyla bu krediler ekonomik yönden gelişmiş ülkelere değil, gelişmekte olan ülkelere verilmektedir (Baum, 1996).

Proje kredileri, alt yapı yatırımlarından sanayi yatırımlarına, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinden eğitim kalitesinin yükseltilmesine kadar çeşitli sektörlerle açılabilir. DB'nın aynı zamanda bir uluslararası finans kurumu olması dolayısıyla, krediler, borcunu geri ödeme kapasitesine sahip ülkelerin yatırım projeleri için kullanılmaktadır. Proje kredileri, DB personeli tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, projenin ekonomik, teknik ve mali açılarından yeterli bulunması ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunacağına tespit edilmesi durumunda açılmaktadır. Ayrıca, proje kredileri ya bir ülkenin hükümetine yada onun garantisi altındaki bir kamu kurum veya kuruluşuna verilmektedir.

2.11.2. Uyarlanma Kredisi Anlaşmaları

1980'li yıllarla birlikte DB'nın gelişmekte olan ülkelere kullandığı geleneksel yatırım kredilerinden ayrı olarak yeni bir kredi anlaşmasını uygulamaya koyduğu görülmektedir. Taraf ülkelerde ulusal iktisat politikalarından başlayarak toplumsal bölüşüm ilişkilerine ve kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesine uzanan geniş bir etki alanına sahip olan bu anlaşmalar, kapsadığı alanın büyüklüğüne göre “yapısal uyarlanma kredi anlaşmaları” veya “sektörel uyarlanma kredisi anlaşmaları” olarak adlandırılmaktadır¹¹.

IMF'nin enstrümanlarından biri olan “Stand-by” Anlaşmalarına benzeyen yapısal uyarlanma kredisi anlaşmaları, kredi alan ülkenin herhangi bir yatırımının finansmanını sağlamaya yönelik olarak değil, o ülkenin, uyarlanması istenilen sisteme entegrasyonunu sağlayacak şekilde kendini dönüştürmesi öngörülerek hazırlanmaktadır. Kredi alan ülkelerin genellikle ekonomik açıdan zayıf oldukları göz önüne alındığında, bu ülkelerin dünya ile entegrasyon çerçevesinde kendilerine biçilen yere itiraz etmeleri pek de mümkün görünmemektedir. Bu noktada söz konusu Uyarlanma Kredi Anlaşmaları yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Özellikle, 1980'den sonra DB standart bir yapısal uyum programı oluşturarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik politikalarının yönlendirilmesinden büyük etkinlik

¹¹ Daha detaylı bilgi için Bkz. Güler (1996).

sağladı. DB'nın yapısal uyum programı, özel ve kamu sektörlerinin karşılıklı ağırlığı, pazarın işlevi, ithalat kısıtlamalarının kaldırılması, ihracatın özendirilmesi, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT'ler), destekleme alımlarına son verilmesi, mukayeseli üstünlüklere dayalı bir büyüme stratejisi izlenmesi vb. gibi öneriler içeriyordu. Teorik geri plana ve önlemlerin dayandırıldığı teorik argümanlara rağmen bu tür politikaların belli başlı iki amacı vardır: Birincisi IMF, DB, özel ticari bankalar ve devletlere olan borçların düzenli olarak ödenmesini sağlamak; ikincisi de, az gelişmiş ülkelerin ihraç ürün fiyatlarını daha da düşürmek ve kaynak transferini derinleştirmektir (Başkaya, 1994). Anlaşmalar, dönüştürme gücünü, eklerinde bulunan koşullarından almaktadır. Çoğu zaman kredi verilen işle ilgili ve sınırlı olmayan bu koşullar yerine getirilmedikçe, kredinin kullanılması mümkün olmamaktadır (Güler, 1996).

2.11.3. Karma Kredi Anlaşmaları

1990'lı yıllarla birlikte dünya politika arenasında üstlendiği yeni roller ve karşılaştığı somut sorunlar, DB'nı kredi verme politikasında da yeni arayışlara yöneltmiştir. Çünkü, söz konusu misyon değişikliği karşısında, geleneksel yatırım projesi kredi anlaşmaları çekiciliğini görece olarak yitirmiş, yapısal ve sektörel uyarlanma kredisi anlaşmalarında ise ilgili ülkelerde yükselen muhalefet nedeniyle, dayandıkları programların uygulanması zorlaşmıştır. Gerek bu durum nedeniyle, gerekse üye ülkelerin değişen ihtiyaçlarına yanıt vermek bakımından DB, daha esnek ve karma yapıda kredi anlaşması yöntemleri geliştirmiştir. Bu anlaşmalar, tam anlamıyla ne yatırım projesi kredi anlaşması ne de yapısal ve sektörel uyarlanma kredisi anlaşmasıdır. Fakat her ikisinin de özelliklerini taşıyabilmektedir.

2.11.4. Kredilerin Kullanım Koşulları

DB kredilerinin kullanılabilmesi bir anlaşmaya dayanması ile mümkün olmaktadır. Bu anlaşmanın daha önce açıklanan usule uygun şekilde hazırlanması ve kurum ile kredi talep eden ülke yetkilileri arasında imzalanması gerekmektedir. DB ile yapılan bu anlaşmalar, farklı durumları işaret etmek üzere farklı isimler alır. Eğer kredi, bir yatırım projesi veya uyarlanma programı için ve doğrudan üye ülke hükümetine veriliyorsa, imzalanan anlaşma bir Kredi Anlaşması'dır (Loan Agreement). Banka ile bir proje hazırlama imkanının kullanılması için anlaşma imzalanıyorsa, bu bir Mektup Anlaşması'dır (Letter Agreement). Hibe Anlaşması (Grant Agreement) ise kurumun yönettiği emanet fonlarından hibe alınması durumunda imzalanan anlaşmanın ismidir. DB, üye ülkelerin ayrı tüzel kişiliği bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım projelerine de finansman sağlamaktadır. Ancak bu durumlarda DB, kredinin geri

ödenmesini teminat altına almak için ülkenin garantörlüğünü talep etmektedir.

Kredilerin kullanım koşullarının denetlenmesi DB açısından büyük önem taşımaktadır. Hemen tüm anlaşma metinlerinde denetime ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerde kredi kullanımlarının kurumun isteklerine uygun olup olmadığının bağımsız denetim şirketleri eliyle denetlenmesi ve kuruma rapor edilmesi öngörülmektedir.

DB, kredi anlaşması çerçevesinde yapılacak satın alma ve ihale işlemlerinde genel yöntem olarak “uluslararası ihale yöntemi”ni kabul etmektedir. Bununla birlikte istisnai olarak, satın alınacak mal veya hizmetin cinsi, miktarı vs. göz önüne alınarak diğer ihale yöntemlerinin uygulanması mümkün olabilmektedir. DB mevzuatı gereğince bu ihalelere katılacak istekliler, kurum üyesi bir ülkeye ait olmalıdır.

2.11.5. Kredilerin Geri Ödenme Koşulları

DB kredilerin geri ödenme sürelerinin tespiti bakımından, kredi verdiği az gelişmiş ülkeleri, kişi başına düşen GSMH bazında üç sınıfa ayırmıştır (Kaya, 2002). Bu ayırım çerçevesinde kredilere;

- En yüksek gelir düzeyine sahip ülkeler grubu için 3 yıl ödemesiz dönem ve 15 yıl vade,
- Orta gelir düzeyine sahip ülkeler grubu için 4-5 yıl ödemesiz dönem ve 17 yıl vade,
- Düşük gelir düzeyine sahip ülkeler grubu için 5 yıl ödemesiz dönem ve 20 yıl vade uygulanmaktadır.

Kredilerin geri ödenmesinde iki yöntem uygulanmaktadır. Hangisinin uygulanacağına seçiminin borçluya bırakıldığı bu yöntemlerden;

- Eşit Miktarlı Ödeme yönteminde; geri ödeme tutarı, alınan toplam kredi ödemesiz dönem dışında kalan yıl sayısına bölünerek, her yıl için eşit miktarda,

- Artan Miktarlı Ödeme yönteminde ise geri ödeme tutarı, toplam kredi miktarı, ödemesiz dönem dışında kalan yıllara, düşük miktardan başlayıp, giderek artan miktarda devam etmek üzere yayılarak, hesaplanır.

DB verdiği kredilere, anlaşma imzalanırken belli olmayan oranlarda değişken faiz uygular. Söz konusu değişken faiz oranı, kurumun kredi maliyetlerindeki değişimleri, faiz oranlarına yansıtma istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle DB, her yılın 1 Ocak ve 1 Haziran tarihlerinde, Londra Bankalararası faiz borsası gibi önemli borsalarda belirlenen faiz oranlarını dikkate alarak yeni oranları belirler ve uygular.

3. SONUÇ

Temel misyonu yoksulluğun yok edilmesi olan DB'nın, izlediği politikalarla yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda çok farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Özellikle, yatırımlar için sağlanan yardımlarla yoksulluğun azaltılmadığı, teknoloji açığının kapatılmadığı, eğitim ve beşeri sermaye birikimi için sağlanan kaynakların hem büyüme hem de yoksullukla mücadelede istenilen sonuçları ortaya koyamadığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır. Ancak tartışmasız olan şey; kurumun az gelişmiş ülkeler dünyası için hala çok önemli olduğudur.

KAYNAKLAR

- Başkaya, F., (1994), "Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü", Ankara, İmge Kitabevi.
- Baum, W., C. (1996), *The Project Cycle*, Washington, D.C., IBRD.
- Easterly, W., (2001), "IMF and World Bank Structural Adjustment Programs and Poverty", World Bank, February.
- Eğilmez, A. M., (1997), "IMF, Dünya Bankası ve Türkiye", İstanbul, Creative Yayıncılık.
- Güler, B. G., (1996), "Yeni Sağ ve Devletin Değişimi", Ankara, TODAİE.
- Hillman, Arye L., (2002). "The World Bank and the Persistence of Poverty in Poor Pountries", *European Journal of Political Economy*, Vol. 18, s.783-795.
- Karlık, R., (1998), "Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar", Ankara, Turhan Kitabevi.
- Kaya, S., (2002, "Dünya Bankası ve Türkiye", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 46-47, Temmuz-Aralık 2002.
- Kibrige, Joachim, (1997). "Population Growth, Poverty and Health", *Social Science Medicine*, Vol. 45, No. 2, s. 247-259.
- Uysal, D., (2004), "IMF Politikaları ve Türkiye", Çizgi Kitabevi, Konya.
- Uzun, A. M., (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s.155-173.
- World Bank, "World Bank Annual Report 2005", World Bank, Washington DC.